

Reflexions per a una transició nacional: diàleg, pluralitat cultural i llengua castellana

Lluís Cabrera Sánchez / @luisarbuniel

Aquest text té l'objectiu de fomentar el debat sobre la construcció de referents nacionals en el marc d'una societat cohesionada i, alhora, canviar alguns trets del relat hegemònic en el món independentista.

Voluntat de diàleg entre les persones, vinguin d'on vinguin, pensin el que pensin i parlin la llengua que parlin. Convicció que la terra és de tots, que la fem entre tots i que el futur no es pot construir sense la participació de la base social catalana. Deixar de banda, d'una vegada per totes, el classisme, tant el que es practica a cara descoberta, com el disfressat d'hipocresia paternalista.

Optar per la interculturalitat i no per la multiculturalitat. Aquesta, la multiculturalitat, ha estat l'eix on s'han sentit còmodes les dues forces polítiques catalanes hegemòniques (CiU i PSC-PSOE), des del 1980 al 2010, utilitzant les administracions públiques on han manat, per atorgar subvencions, cedir locals i ingerir-se en les entitats associades en funció de l'origen. Un comportament clientelar d'un pretès vot captiu, mitjançant una xarxa, sobretot a les àrees metropolitanes, on s'ha cuinat una mena de **lerrouxisme-espanyolisme de tall dretà i ranci**. L'altra, la interculturalitat, significa osmosi, intercanvi, 'roce y goce', troc, interacció, préstecs, fusions i estar disposats a compartir les identitats.

Tancar l'època (o bé oblidar els intents per part del poder) de crear -culturalment- una Catalunya feta a mida, acabada, una pàtria uniformada i homogeneïtzada. Aquesta temptació respon a una concepció conservadora, la que es pensa que és possible congelar la identitat i mantenir-la neta i sense contaminació. No és aconsellable adorar cadàvers embalsamats o anar a visitar massa sovint relíquies de museus.

Entendre la cultura com quelcom substancial i integrada en les transformacions socials, polítiques i econòmiques. D'una vegada i per sempre més, s'ha de potenciar el paper de la cultura en la vida personal i col·lectiva del poble, no pas com un recurs retòric, on es barreja 'a la lleugera' la banalitat superficial amb l'oci i l'entreteniment. La cultura com a procés on el mestissatge comença, es desenvolupa i creix des que centenars de milers de catalans han estat concebuts a partir del model català de reproducció: matrimonis mixtos que fabriquen nous éssers, un tret característic i diferenciador de la societat catalana. Caldria analitzar i comprovar la gran pluralitat i procedències dels cognoms dels catalans per adonar-nos que aquesta realitat no és cap hipoteca, més aviat el contrari. Aquesta visió oberta requereix esforç, exigència i ha de ser una tasca social que donarà rendiments. Per tant, pot ser un dels eixos fonamentals en la construcció de referents nacionals i un dels pilars per cohesionar el país.

Hem de ser capaços que, de mica en mica, amari **un nou discurs en la societat catalana**: que entre els pobles hispànics, mediterranis i insulars no hi ha tanta distància ni tantes diferències culturals com alguns pensadors ens han volgut fer veure fins ara. És cert que el dispositiu homogeneïtzador que va practicar el franquisme 'manu militari', ha creat un front de rebuig, però avui estem en un estadi en el qual hem d'encarar el futur des de la fraternitat. I en aquest terreny, la **cultura popular té un paper molt important**. La cultura popular es renova, fa de la permeabilitat virtut, intercanvia funcions, flexibilitza posicions i utilitza la reciprocitat com a un valor per avançar.

El catalanisme no hauria de caure en el parany, per construir un estat propi (separat de l'Estat

espanyol), de **voler uniformar culturalment Catalunya** (una còpia del que va intentar el franquisme amb els diferents pobles d'Espanya). Aquesta idea comportaria també, uniformar el país políticament, la qual cosa tallaria la rel de la llibertat i la democràcia.

Malgrat la catalanofòbia que inunda bona part de la geografia espanyola, la tendència interna al nostre país hauria de ser **no respondre amb la hispanofòbia**. A Catalunya, culturalment parlant, hi ha molta gent una part de la identitat de la qual s'ha construït a base d'elements hispànics i és per això que, en el procés de transició nacional, si perceben que els seus vincles culturals i emocionals són rebutjats, podrien no participar, i fins i tot jugar-hi a la contra. La música (cultura) espanyola ha estat creada, sobretot la que disposa de màxima qualitat i és reconeguda arreu, per personalitats i compositors catalans: Pedrell (mestre de Manuel de Falla, aquest de mare catalana), Granados, Albéniz, Esplà, Tarragó, Gerhard...

Una Catalunya uniformitzada (culturalment)?

La cultura catalana oscil·la entre quatre tipus: tancada en ella mateixa, dominada, dominant i enriquidora en la diversitat. En ser una cultura dominada, s'ha hagut d'autoafirmar. **La cultura catalana ha d'optar per la quarta porta: enriquidora en la diversitat**, però sense mostrar-se tan postmoderna que aquesta abraçada inclogui elements tòpics i folklorismes atàvics de les cultures de les diferents ones migratòries que el país ha acollit. Al mateix temps, no cal tenir gens de por a cultures que disposen d'un component emocional molt potent, com ara l'africana o el flamenc, que no han estat mai alienes a la identitat catalana: connexió mediterrània, l'anada i tornada a Cuba i altres territoris llatinoamericans, influència musulmana i jueva, i l'aportació musical dels gitanos presents al nostre país des de fa més de 600 anys. El catalanisme cultural i polític ha de ser receptiu i inclúsiu a **la nostra condició mediterrània**. El mirall mediterrani uneix i suma. En tot aquest arc, hi trobem cants, músiques i danses amb la mateixa arrel: fandangos, jotes, romanços, tonades, cants de treball, de feina, de batuda... D'aquestes peces neix una part important del cabal flamenc.

Cal entendre, sobretot els dirigents polítics i institucionals, que és preferible l'equitat i l'horitzontalitat en el tractament de les persones, que no pas la verticalitat en què s'organitzen les relacions en una empresa. Actuar des de la mística i la seguretat de ser propietari d'una porció d'accions d'una empresa inventada que cotitza en borsa sota el títol de Catalunya SA, no ajudarà ni la cohesió social ni en el camí de la transició nacional.

Oblidar les tesis assimilacionistes, lligades a aquells que es consideren descendents directes dels primers catalans, és a dir, el corrent ideològic que defensa la superioritat dels 'preexistents' (una constant històrica del pensament clarament conservador), ja que, si no les deixem de banda, poden conformar una amalgama de voluntats a la contra que dificultarien moltíssim el trajecte cap a una transició nacional on les argumentacions es portin a terme amb la premissa del respecte al pensament de cadascú i on ningú se situï per damunt de ningú. Si hi ha catalans que es pensen que els seus cognoms el faculden per pontificar i per indicar als altres què han de fer, què han de parlar i a quina única identitat s'han d'afiliar, li faran un flac favor a la convivència i a la llibertat.

Cal fer èmfasi en el fet que els fluxos migratoris registrats entre 1950 i 1970, procedents del sud d'Espanya, han fet possible la mescla catalana, una entesa entre autòctons i nous que ha fonamentat el país, colze a colze a les fàbriques i als barris, essent un element bàsic de la cohesió social.

Com a referent simbòlic i per afrontar els reptes del futur immediat i per poder eixamplar els cercles on se situen les diferents expressions polítiques que es presenten com a catalanistes, seria interessant posar en relleu que fa pocs anys una persona d'origen no català va exercir la màxima

representació política del nostre país. En lloc de presentar aquest fet com una anomalia, fóra bo canviar 'el xip' i **fer palès la importància que té que José Montilla, un andalús d'origen, assolís la presidència de la Generalitat.** És un fidel reflex que a Catalunya l'ascensor social ha funcionat i que continua fent-ho. Malament si es bloqueja la maquinària d'un mecanisme tan preuat, el que ha de facilitar als qui s'instal·len en aquestes terres l'oportunitat de prosperar i aconseguir el que les circumstàncies socials, econòmiques i polítiques, no els permetien en els seus països d'origen. La millor fórmula d'identificació d'un desplaçat, en arribar a un altre indret, és que se li pugui oferir habitatge, escola i treball. En aquests moments de convulsions i incerteses, els tres valors trontollen. I és ara quan Catalunya ha decidit exercir la seva voluntat de ser, de fer el pas i que es produeixi la transició cap a l'estat propi. Tothom hi ha de poder participar i els que, a més d'això, volen ser actius, no han de ser pas exclosos pel seu lloc de naixement o per raons de llengua.

És inviable, impossible i no desitjable la pretensió dels visionaris que lluiten per la creació d'una Catalunya idíl·lica, la de les habitacions sense finestres. El passat ens condiciona, el present vol consens i pacte polític i cultural, i el futur està obert.

I si mirem al futur hem de ser optimistes, milers de joves catalans mestissos ballen a ritme de **rumba catalana**, un so peculiar, alegre, propi i que se singularitza en un món globalitzat al qual s'adhereixen des d'un segell musical distintiu. Hem d'estimar l'únic gènere musical nascut al segle XX en territoris urbans europeus. La rumba catalana, tant si es canta en català com en castellà, abraçada a la flamenquitat del nord, forma part per mèrits propis de la cultura popular i tradicional del nostre país, en les mateixes condicions i el mateix rang que altres que ja fa temps que formen part d'aquest llegat. Entre el so de la rumba catalana i de la 'jondura' del flamenc, mesclats amb el pop-rock, albiren una indústria d'exportació molt potent, tant beneficiosa en termes culturals com necessària en termes econòmics. Aquesta possibilitat la tenim a tocar i la societat catalana l'ha d'aprofitar.

La llengua castellana, també, com a patrimoni lingüístic

Els mestissos, fills i néts de les persones arribades a Catalunya a mitjans del segle XX, són fruit de centenars i milers de matrimonis mixtos, una realitat que **la demògrafa Anna Cabré** descriu com 'el sistema català de reproducció'. Es poden expressar en català i en castellà, ara bé, cal recordar que en molts casos, la seva llengua materna i d'ús familiar és el castellà. Persones que, quan encara estaven interioritzant el català, els autòctons que tenen com a llengua principal el català, en el moment del contacte, automàticament es passaven al castellà, una qüestió que es disculpa per mitjà d'un valor, el respecte, però també originada per un cert paternalisme en el tracte. Cadascú hauria de parlar amb total llibertat, perquè és preferible el contagi que no el canvi de llengua. Si a Catalunya fóssim capaços de mantenir converses cadascú amb la llengua que ha escollit, sense que ningú se sentís ofès perquè cap de les dues parts es vegi forçada a canviar, es mostraria un gran exemple d'harmonia social i potser seria l'únic país del món on la gent es podria entendre mitjançant dos idiomes. En lloc de problematitzar la realitat, fem de la dificultat virtut i acordem les bases per internacionalitzar aquesta peculiaritat: coexistència pacífica entre les dues llengües principals d'aquells que viuen a Catalunya.

No és un bon símptoma que cada vegada amb més intensitat, en determinats fòrums, trobades i conferències, aparegui el lúcid de torn que, amb excelsa autoritat i arrogància, deixi anar: "el mínim que demano als que vénen de fora és que aprenguin a parlar català". Com també hauria de desaparèixer, pel bé de la convivència, allò de "hable en español porque así nos entendemos todos".

La història cultural i política de Catalunya té en la llengua catalana la bastida que ha de sostenir les identitats compartides i harmonitzar les tensions. Sense reduir la importància que ha de jugar el

català, donar per descomptat que **la premissa per participar en un projecte en marxa passa, exclusivament, per la llengua, és un error, un salt que mig país no assumirà.** Pots adherir-te a la catalanitat sense ser catalanoparlant i comprometre't políticament amb els anhels de sobirania de bona part dels catalans i no expressar-te amb regularitat a través de la llengua catalana. Les nacions que avancen estan sempre en construcció continua, són permeables als préstecs culturals, i el castellà també suma en la configuració contemporània de la identitat. Postures excloents en aquest terreny poden provocar fractures, abocar la llengua a una politització partidista i innecessària i, a més, el catalanisme deixaria orfe, per motius lingüístics, a quasi la meitat de la població. Una pàtria per fer és molt més atractiva que una on prevalgui un model idíl·lic basat en la 'puresa nacional' (exemple: Espanya).

Retreure la manca d'interès per l'idioma català a les persones que van arribar a aquesta terra fa quaranta o cinquanta anys, sense posar sobre la taula altres aspectes com ara el treball, la lluita per aconseguir les llibertats, colze a colze amb els autòctons, a les fàbriques, als barris i a les organitzacions, en el seu moment clandestines, en la àrdua tasca per enderrocar la dictadura franquista, és injust i no sedueix, tot el contrari, en uns moments com els actuals, crucials en la història de Catalunya.

Si bé és cert que políticament tots els ciutadans de Catalunya som catalans, en el sentit que exercim el nostre dret de vot en aquesta terra, és més complicat assegurar que, en l'àmbit cultural, vivim en un país amb una única identitat congelada. I la llengua, com un actiu de pes en la conformació de la identitat, fa que els viatges d'anar i tornar a vegades et provoquin cert mareig. Disposar, pel teu bagatge personal, com a mínim de dos idiomes principals, afavoreix les relacions dels individus, les amistats i una certa contaminació lingüística que s'ha de valorar com un tret diferencial positiu.

Caldria distingir les persones que, des dels ressorts del poder de l'Estat, com ara els membres del Tribunal Suprem, del Tribunal Constitucional, Audiències, ministres, alts càrrecs de l'exèrcit, presidents de comunitats autònomes, Congrés, Senat, Casa Reial, empreses de capital especulatiu, multinacionals, bancs... i que s'expressen en castellà, que poc o res tenen a veure amb les persones i els seus descendents, que es van establir a Catalunya procedents del sud d'Espanya fa mig segle. Aquestes pertanyen, en la seva major part, als perdedors del desenllaç de la guerra civil. Aquestes, normalment, utilitzen el castellà en les seves relacions socials i els seus vincles familiars. Quan es confon aquesta característica diferenciadora i posem tothom que parla castellà en el mateix pes de la balança, és quan comencen els entrebancs, els mals entesos i les interpretacions esbiaixades de la realitat catalana. De les tensions polítiques, econòmiques i lingüístiques entre Catalunya i Espanya, crec que la majoria dels habitants catalans que parlen normalment castellà, poc o res hi tenen a veure. I en tot cas disposen de dues formacions amb representació al Parlament, una parella ben allunyats del catalanisme polític. Es produiria la mateixa quantitat d'escons del PP i C's si les altres formacions, les que es reclamen catalanistes, fessin un gir respecte a la llengua castellana?

La nova por que afligeix a una part dels líders polítics de tall catalanista, acadèmics, intel·lectuals i 'opinaires' provinents de la sociolingüística, sobre el fet que la llengua catalana torna a estar en perill per culpa de la gran quantitat de persones que arriben a Catalunya procedents de països llatinoamericans, ja que a la seva motxilla tan sols porten una porció considerable de llengua castellana, hauria de baixar d'intensitat. **El desenvolupament dels llatinoamericans en la seva adaptació a una societat moderna com la catalana,** serà semblant, ja ho està sent en molts casos, a la de les onades migratòries procedents del sud d'Espanya a mitjans del segle passat. En pitjors condicions polítiques, el català va resistir a les agressions i a l'intent de fer-lo desaparèixer per part de la dictadura franquista. Per tant, a aquesta nova por seria aconsellable donar-li la volta. Els llatinoamericans aporten mà d'obra en sectors laborals precaris, ajuden a apuntalar el model català de reproducció i incorporen una quantitat de girs gramaticals al castellà que enriqueix culturalment el nostre país i per contagi també a fer del català una llengua encara més popular. No

cal patir perquè ha augmentat el nombre de catalans castellanoparlants, ens hauria de preocupar que molts d'ells no són ciutadans lliures, atès que no disposen de dret a vot i en alguns casos treballen en unes condicions que els acosta a la condició de treballadors-esclaus.

Xavier Rubert de Ventós reclama una Catalunya independent i no redundant, il·lustrant-nos: “un país només és veritablement lliure i gran quan hi poden conviure individus amb identitats distintes i no jeràrquicament ordenades”. A partir d'aquesta reflexió, no seria desitjable jerarquitzar la societat catalana a partir de la llengua materna dels seus habitants.

Ara com ara, és del tot impensable i fins i tot suïcida, plantejar-se cap mena de programa d'emancipació nacional **sense comptar amb els catalans de dret que no tenen, o no senten, la llengua catalana com a llengua pròpia**, i en canvi sí que viuen la realitat social del país. No es pot ni somiar en polítiques nacionals catalanes sense disposar d'un projecte que no compti amb aquests sectors de la població que regularment s'expressen en castellà, i molt menys encara si se'ls percep com un possible adversari en bloc. Hem de saber obrir camins per explicar-nos entre aquests amplis sectors de la societat catalana, per fer-los arribar el pensament sobiranista i la problemàtica real que avui soscava la dinàmica de la nostra societat, la de la nació catalana. No podem continuar sota la dependència d'un estat que, en tant que catalans, parlem la llengua que parlem, no ens sent seus si no és per gravar-nos amb males pràctiques polítiques i administratives, i només com una part perifèrica del centre del poder.

Ara bé, per fidelitat a un realisme rabiosament actual, hem de creure'ns que podem aconseguir la meta de la sobirania plena sense seduir una part important dels nostres conciutadans que, de moment, no contempla el català com la seva llengua principal?

És cert que un gran nombre dels immigrants espanyols, sobretot de la dècada dels seixanta, que van fer el viatge des de les seves terres, poca cosa han fet per assolir el català com a llengua d'ús quotidià, sobretot en les àrees metropolitanes del país on s'han quedat a viure. Però també és cert que, per posar un exemple de pes, aquestes mateixes persones, res no han fet per resistir-se a què **el català sigui la llengua d'immersió escolar per als seus fills i néts**. No han alçat mai cap pancarta en contra del català a l'escola. Ben al contrari, aquests sectors, a bona part dels quals se'ls fa, massa lleugerament, susceptibles d'escoltar les veus de les campanyes espanyolistes, i que podien haver protestat per les lleis d'immersió lingüística, han acollit amb total aprovació que la seva descendència aprengui català.

Em permeto fer una proposició en clau estructural i no conjuntural, des de la fraternitat, el consens i a favor de la pau cívica: **el català, llengua històrica de Catalunya; el castellà, llengua adoptada**. El símil que apliquem als fills: el mateix amor cap als naturals que cap als adoptats.

Lluís Cabrera Sánchez és president del Taller de Músics i impulsor d'Altres Andalusos.

**** Materials utilitzats per l'elaboració d'aquest article: 'Catalunya serà impura o no serà', llibre del mateix autor, i articles de Bienve Moya i Domènech, Eunice Romero Rivera i Miquel Fernández González, companys d'Altres andalusos'.**